

Хаустова Тетяна Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА

Однією з ключових умов розвитку та ефективного функціонування правової держави і громадянського суспільства є створення єдиної законодавчої бази. Остання повинна забезпечити належний рівень правової освіченості серед населення в умовах як звичайного розвитку країни і діяльності громадянських інститутів, так і в кризових ситуаціях. Водночас наявність цілісної законодавчої бази є важливою передумовою для забезпечення узгодженості та відсутності протиріч у дії правових актів держави. Структура законодавства визначається ієрархією його складових нормативно-правових актів. Кожен з цих актів має свої властивості, зумовлені його місцем у загальному масиві нормативних актів. Це стосується надзвичайних законів, які відрізняються власними характеристиками і займають особливе місце в системі інших законодавчих актів [1, с. 154].

У п. 19 ст. 92 Конституції України зазначено, що тільки законами України визначається правовий режим воєнного та надзвичайного стану, а також зон надзвичайної екологічної ситуації. Це закріплення на рівні Основного Закону підтверджує можливість виникнення надзвичайних ситуацій і необхідність вжиття оперативних заходів для їх подолання через прийняття відповідних надзвичайних законів. Навіть якщо сам термін «надзвичайні закони» не зазначено в Конституції, законодавча практика підтверджує їх існування як особливого типу законів, які відрізняються своїм статусом, змістом і призначенням серед інших законодавчих актів.

На сучасному етапі розвитку законодавства України спостерігається значне збільшення кількості законодавчих актів, що не завжди сприяє ефективній правозастосовній практиці. Важливо враховувати, що успішна дія законів залежить не лише від їхньої відповідності техніко-юридичним принципам, але й від їхнього місця в системі законодавства. Вирішення цього актуального питання

дозволить визначити їхню роль і призначення як ефективного інструменту захисту прав і свобод громадян загалом, включаючи ситуації надзвичайних обставин. Розуміння місця надзвичайних законів у системі законодавства вимагає аналізу та осмислення категорій «законодавство» і «система законодавства» з наукової точки зору. Адже без системи органічного взаємозв'язку і взаємозалежності законів, а також їх ієрархічності та взаємообумовленості не доцільно стверджувати про їх ефективність і соціальну значимість [2, с. 139]. Тому доречним є розгляд питання про роль надзвичайних законів у системі законодавства в контексті їх місця серед інших законодавчих актів. У рамках визначення ролі надзвичайних законів у системі законодавства можна вважати, що всебічний розгляд має місце надзвичайних законів у різних аспектах функціонування системи законодавства. Надзвичайні закони, безперечно, є складовою системи законодавства, оскільки вони мають усі ознаки, що притаманні будь-якому законодавчому актові держави, і є її обов'язковим елементом. Вони мають найвищий юридичний статус серед інших нормативно-правових актів, приймаються спеціально уповноваженими суб'єктами відповідно до особливої процедури, мають загальну сферу застосування, встановлюють обов'язкові для всіх правила поведінки, їх забезпечує і гарантує держава, і вони мають відповідну структуру [3, с. 17].

Крім визначення ролі надзвичайних законів як складової системи законодавства, основна думка полягає в уточненні самої системи законодавства. Вона складається з різних рівнів або зрізів, які можуть мати різні критерії поділу, що визначають місце структурних елементів, таких як закони та інші нормативно-правові акти. Це дозволить більш комплексно проаналізувати та встановити місце надзвичайних законів у системі законодавства, а також визначити їх функціональні зв'язки з іншими елементами цієї системи. Для наукового визначення місця надзвичайних законів у системі законодавства України необхідно проаналізувати наявні підходи вчених, які доклали зусиль для обґрунтування критеріїв класифікації законодавчих актів держави та вирішення проблеми такої класифікації на науковому та практичному рівнях.

Специфічна природа та значення надзвичайних законів не лише обґрунтовує необхідність визначення їх місця в ієрархічній системі законодавства, але також ускладнює цей процес через наявність дискусійних питань щодо класифікації законів за юридичною силою як на доктринальному, так і на законодавчому рівнях. Уникнувши можливих проблем і спираючись на об'єктивні принципи дослідження, ми можемо доцільно визначити місце надзвичайних законів серед

інших законів шляхом аналізу їх взаємозв'язку з іншими складовими законодавства в цілому, не вдаючись до складнощів, пов'язаних із співвідношенням органічних законів та інших законів, а також дискусійності відносно Конституції та конституційних законів.

Характер складних надзвичайних ситуацій визначає природу надзвичайних законів і встановлює їх особливе місце в системі законодавства. Надзвичайні закони не можуть скасовувати положення Конституції як Основного закону держави. Однак у залежності від рівня складності надзвичайної ситуації та тяжкості її наслідків, теоретично можна розглядати можливість тимчасового призупинення дії окремих положень Конституції надзвичайним законом. Важливо зауважити, що таке призупинення не повинно стосуватися обмежень основних прав і свобод людини і громадянина, основ територіального устрою, конституційного ладу, проведення виборів і референдумів. Його метою має бути надання можливості органам публічної влади здійснювати більш широкі повноваження з метою ефективного подолання та ліквідації наслідків надзвичайних станів і ситуацій. Надзвичайні закони мають особливий характер, який може визначатися залежно від складності надзвичайної ситуації, сфери суспільства, що зазнає кризового стану, та тяжкості наслідків для суспільства, держави і людини. На теоретичному рівні визначення місця надзвичайних законів серед інших законів вказує на те, що прийняття Конституції держави відбувається за особливим порядком, визначеним її положеннями, так само як і надзвичайні закони, що потребують особливої процедури прийняття, обумовленої складністю факторів, що впливають на цей процес. Для визначення місця надзвичайних законів необхідно також розглянути питання розмежування їх від звичайних (поточних) законів, що є одним із ключових аспектів системи законодавства. Основною відмінністю між надзвичайними та звичайними законами є їх специфічний характер. Звичайні закони мають абстрактний характер, оскільки не враховують конкретних життєвих обставин чи ситуацій, і їх виконання конкретизується через підзаконні акти. Проте надзвичайні закони, натомість, мають спеціальну природу, оскільки призначені для регулювання життєвих сфер суспільства в умовах складності функціонування та держави. Тому вони мають на меті забезпечити більш чітку та конкретну правову об'єктивацію суспільних відносин [4, с. 17].

Однією з ключових особливостей надзвичайних законів і важливим критерієм для їх класифікації є обмеженість за часом дії. Для цих законів характерно тимчасове діюче визначення, яке залежить від

тривалості надзвичайної ситуації або процесу подолання її наслідків. Предмет правового регулювання надзвичайних законів істотно відрізняється від предмета звичайних законів через його важливість і фундаментальність, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Надзвичайні закони націлені на системне регулювання конкретних груп надзвичайних відносин, що виникають у таких ситуаціях, з метою забезпечення належного функціонування суспільства і держави та запобігання можливим негативним і незворотнім наслідкам. Це виправдовує природу та особливий статус надзвичайних законів, які не спрямовані на регулювання поточних відносин у звичайних умовах функціонування суспільства і держави. Таким чином, це визначає відмінність між надзвичайними законами і звичайними законами, кожен з яких, залежно від свого функціонального призначення, займає в системі законодавства своє місце.

Отже, надзвичайні закони мають комплексний характер, який охоплює різні галузі права. Вони регулюють різноманітні суспільні відносини під час надзвичайних ситуацій, таких як введення надзвичайного або воєнного станів, або оголошення надзвичайної екологічної ситуації. Надзвичайні закони визначаються юридичною силою, яка вимагає відповідності Конституції України та конституційних законів. Вони відрізняються від звичайних законів у процедурі прийняття, яка може бути спрощеною для оперативного реагування на кризові ситуації. Завданням надзвичайних законів є регулювання суспільних відносин, що виникають у кризових ситуаціях, коли держава та суспільство зазнають значної дестабілізації, яка може мати серйозні наслідки. Вони приймаються виключно для регулювання питань, пов'язаних із кризовими станами з метою відновлення стабільності в суспільстві та державі.

Список використаних джерел

1. Бровченко Н.В. Юридичні факти в конституційному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Запоріжжя, 2011. 225 с.
2. Габаковська Х.В. Дослідницький підхід як елемент методології у сучасній юриспруденції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.
3. Дутка Г.І. Закон у системі нормативно правових актів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 20 с.
4. Барчук А.О. Надзвичайні закони в системі законодавчих актів України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 1. С. 13–19.